

יהדות

מחשבה ומוסר לבתי ספר עצמאיים

הוראות

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	–	נושאים בהשקפת היהדות	–	(20x1)	–	20	נקודות
פרק שני	–	ספרים ומאמרים	–	(8x10)	–	80	נקודות
						100	נקודות
						סך הכול	

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענו על שאלה 1.

ענו על ארבעה מן הסעיפים א-ה (לכל סעיף – 3 נקודות).

ענו על סעיף ו (חובה) על כל חלקיו – 8 נקודות; סך הכול לכל השאלה – 20 נקודות.

1. השמחה

- א. לפי הרמב"ם בשמונה פרקים, הסבירו מדוע השמחה היא שמבטאת את ההבדל בין החסיד ובין הכובש את יצרו.
- ב. על פי ספר הכוזרי, הן ריבוי השמחה הן מיעוט השמחה גורמים לתוצאות שליליות. כתבו אילו תוצאות שליליות נגרמות מריבוי השמחה, ואילו תוצאה שלילית נגרמת ממיעוט השמחה.
- ג. "איזהו עשיר? השמח בחלקו" (אבות, פרק ד', משנה א'). על פי המהר"ל בדרך חיים, מהי מהות השמחה שבזכותה השמח בחלקו נחשב עשיר?
- ד. על פי רמח"ל במסילת ישרים, כתבו כיצד האדם יכול לעורר בקרבו שמחה פנימית, והסבירו מדוע השמחה הפנימית מביאה את האדם לשלמות בעבודת ה'.
- ה. במאמר על הצניעות, הרב פרידלנדר מתאר את שמחתו של הצנוע. הסבירו את המעלה של שמחתו.

ענו על סעיף ו (חובה).

- ו. קראו את הקטע שלפניכם, וענו על כל התת-סעיפים שאחריו.

חפש שמחה בחיים!

אם אכן השמחה חשובה בעיניך, אם השמחה היא ערך שבו אתה מעוניין, פקח את עיניך והיה רגיש וער לשמחה, למצבים שמחים, למחשבות ופעולות משמחות. הערך הערכה גדולה ועמוקה דברים שסממן של שמחה מבצבץ מהם. ויותר מזה. בדרך כלל, לכל מצב נתון בחיים יש מגוון אפשרויות של תגובה. לאותו מצב ממש אפשר להתייחס בשמחה, באדישות ואי-אכפתיות, או בדיכאון ורגשות שליליים. לאותו מצב עצמו ישנם פנים משמחות, פנים מעציבות ופנים "סתם".

היחס אותו יבחר האדם נתון לבחירתו ולשליטתו. לא המצב קובע, אלא האדם קובע. למד להתמקד בסממנים המשמחים שבכל מצב! כמו כן, למד להתעמק ולמצוא את השמחה גם במצבים "סתמיים", מצבים שאין השמחה זורחת מהם במבט שטחי ופשוט. ואז - מידת השמחה תחדור ללב. עם הזמן תמצא שכן, בתוכך, יש את היכולת להרגיש ולחוש שמחה גם במצבים שקודם לכן לא הניבו רגש זה. עם הזמן תיווכח גם שהשמחה תחדור עמוק יותר לפנימיות הלב, תהיה יותר ערה, חיה ותוססת. מצבים שבאמת מעציבים - יעציבו פחות. מצבים שבאמת מדכאים - ידכאו פחות. ומצבים הגורמים למתח ול"עצבים" - יזכו ממך ליחס יותר רגוע ונינוח.

(שימו לב: המשך הקטע והשאלות בעמוד הבא.)

על פי הדברים דלעיל, ביארנו את מימרת הגמרא "משנכנס אדר מרבין בשמחה" (תלמוד בבלי, תענית כ"ט, ע"א): לכאורה, במשך כל השנה כולה צריך אדם להיות בשמחה ובתכלית השמחה, ומה נתווסף בחודש אדר, ואיך שייך להרבות עוד בשמחה?

ונראה לי דבאמת במשך כל השנה צריך שתהא השמחה שבליבו עד תכליתה, אבל יש הגבלה בצורת הביטוי כלפי חוץ, שאין ראוי להראות ולהתנהג בשמחה בלי גבול... אבל בחודש אדר... אין לנו לחשוש מביטוי השמחה במלוא עוצמתה גם כלפי חוץ - וזהו האופן בו מרבים בשמחה.

והינה ידוע מה שכתב בספר החינוך (מצווה ט"ז) שאחר הפעולות נמשכים הלבבות, ולכן כאשר מוכרח האדם להגביל את ביטויי השמחה, בעל כורחו חלה גם התמעטות כל שהיא ברגש השמחה השוררת בליבו. אבל כאשר ניתנה הרשות לרגש השמחה למלוך בכיפה ולפרוץ במלוא עוזה גם לעולם המעשה, הרי ממילא מתרבה היא גם השמחה שבלב, וזהו "משנכנס אדר מרבין בשמחה".

(הרב ה"י מרגולין, **בשמחה ובטוב לבב**, פתחי מגדים, תשנ"ח, עמ' 18-19, 70)

- (1) כתבו את שתי ההנחיות של הרב מרגולין להחדרת השמחה ללב האדם. (3 נקודות)
- (2) מי שנוהג לפי ההנחיות של הרב מרגולין - מה הוא עשוי לגלות על עצמו? (2 נקודות)
- (3) על פי הקטע, הסבירו את מאמר חז"ל "משנכנס אדר מרבין בשמחה". (3 נקודות)

פרק שני – ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענו על עשר מן השאלות 2-13.

בשאלות שבחרתם, ענו על כל הסעיפים (לכל שאלה - 8 נקודות).

2. רבי יהודה הלוי, ספר הכוזרי

- א. באיזה כינוי החבר מכנה את החסיד? הסבירו מדוע החבר מכנה את החסיד בכינוי זה. (2 נקודות)
- ב. כתבו שתי מעלות שיש לתפילת החסיד. (2 נקודות)
- ג. (1) הסבירו מדוע עולם הטבע עלול לגרום לספק בלב האדם בעניין הצדק הא-לוקי.
- (2) הסבירו כיצד החבר מוכיח את הצדק הא-לוקי שבהנהגת עולם הטבע. בתשובתכם התייחסו לשתי דוגמאות שהחבר מביא. (4 נקודות)

3. רמב"ם, שמונה פרקים, פרק שמיני

- א. "דבר מוסכם הוא מתורתנו ופילוסופיית יוון... שכל פעולות האדם מסורות בידו". כתבו שלוש מן ההוכחות שהרמב"ם מביא לטענה זו. (3 נקודות)
- ב. כיצד הרמב"ם מסביר את דברי חז"ל "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים"? (2 נקודות)
- ג. במגילת איכה אומר הנביא ירמיהו "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" (איכה ג', ל"ח). כיצד הרמב"ם מסביר את דברי הנביא בפסוק זה? (3 נקודות)

4. רמב"ם, הלכות תשובה

- א. "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" (קהלת ט', ח').
 על פי הרמב"ם, כיצד יש לקיים הוראה זו? (2 נקודות)
- ב. על פי הרמב"ם, הסבירו מדוע "מקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו". (2 נקודות)
- ג. "כמה מעולה מעלת התשובה!"
 על פי הרמב"ם, כתבו שתיים מן המעלות של התשובה. (2 נקודות)
- ד. על פי הרמב"ם, ממה יש להיזהר כדי שלא לעבור על הונאת דברים כלפי בעלי תשובה? (2 נקודות)

5. רמב"ם, שלושה עשר עיקרי אמונה

- א. "אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל".
 (1) הסבירו מדוע "אין עושים כן למה שלמטה ממנו במציאות מן המלאכים והכוכבים...".
 (2) "המלאך הגאל אותי... יברך את הנערים" (בראשית מ"ח, ט"ז).
 הסבירו איזה קושי מתעורר מפסוק זה ומהו התירוץ לקושי זה.
 (4 נקודות)
- ב. "אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום".
 (1) מי נכלל בהגדרה "האומר אין תורה מן השמיים"?
 (2) מדוע ניתנה התורה "בפרסום גדול וריבוי עצום משישים ריבוא"? כתבו שתי סיבות.
 (4 נקודות)

6. רמב"ם, פירוש התורה, דברים כ"ב, ו'

- א. על הפסוק "כי יקרא קן ציפור לפניך" כתב הרמב"ם: "גם זו מצווה מבוארת".
 הסבירו את דברי הרמב"ם. (2 נקודות)
- ב. (1) על פי הרמב"ם, כתבו את שני הטעמים למצוות שילוח הקן.
 (2) כתבו את הטעם שהרמב"ם מביא מ"מורה נבוכים" למצווה זו.
 (3) הסבירו כיצד הרמב"ם דוחה את הטעם מ"מורה נבוכים".
 (6 נקודות)

7. ספר החינוך, לברך השם אחר אכילת מזון

- א. "ואכלת ושבעת וברכת" (דברים ח', י').
 (1) לאחר אכילת איזה מזון ציוותה התורה לברך?
 (2) מהו שיעור השביעה שעליו ציוותה התורה לברך?
 (3 נקודות)
- ב. למה יש לכוון באמירת המילה "ברוך"? (2 נקודות)
- ג. (1) הסבירו מהי "ברכה הסמוכה לחברתה", וכתבו דוגמה אחת לברכה כזאת.
 (2) הסבירו מדוע הנוסח של ברכה הסמוכה לחברתה שונה מן הנוסח של ברכה שאינה סמוכה לחברתה.
 (3 נקודות)

8. ספר החינוך, תפילה

- א. (1) כתבו פסוק אחד שממנו נלמדת המצווה להתפלל.
 (2) הסבירו את דברי הרמב"ם "אף על פי שמצווה זו היא מהמצוות הכלולות... יש בזו כמו כן פרט".
 (3 נקודות)
- ב. הסבירו את המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן בנוגע לחיוב מן התורה להתפלל. (3 נקודות)
- ג. על פי ספר החינוך, כתבו שתי תועלות שהאדם משיג מתפילתו. (2 נקודות)

9. דרשות הר"ן, הדרוש השישי

- א. על פי הר"ן, מהו ההבדל בין רפואת הרופאים ובין הרפואה של הקב"ה? (2 נקודות)
- ב. "ונתייחד בהם זה הפורענות בנחשים שרפים [יותר] מיתר הפורענות".
 (1) הסבירו את החומרה של החטא שבגללה נענש עם ישראל בנחשים.
 (2) מדוע העניש הקב"ה את עם ישראל דווקא באמצעות הנחשים השרפים?
 (3) "עשה לך שרף ושים אותו על נס" (במדבר כ"א, ח').
 הר"ן מביא את דברי הרמב"ן על פסוק זה בעניין דרכי הרפואה של הקב"ה. הסבירו את דברי הרמב"ן.
 (6 נקודות)

10. מהר"ל, דרך חיים, פרק ב', משנה י'

- א. (1) "האדם צריך לשלושה דברים עד שהוא שלם" – כתבו את שלושת הדברים.
 (2) הסבירו באיזה משלושת הדברים האלה הכעס פוגע ומהי פגיעתו.
 (5 נקודות)
- ב. על דברי רבי אליעזר "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" המהר"ל אומר שהם "עניין גדול מאוד להביא את האדם לעולם הבא". הסבירו מדוע. (3 נקודות)

11. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק חמישי

- א. "הינה מפסידי המידה הזאת (הזהירות) ומרחיקה הם שלושה".
 ציינו את שלושת מפסידי הזהירות. (2 נקודות)
- ב. על פי רמח"ל, כתבו איזה ממפסידי הזהירות הוא קשה מאוד, והסבירו מדוע הוא קשה מאוד. (2 נקודות)
- ג. רמח"ל כותב שהתורה היא התרופה לאחד ממפסידי הזהירות.
 (1) על איזה ממפסידי הזהירות הוא כותב זאת?
 (2) כיצד התורה פועלת נגד מפסיד הזהירות הזה?
 (3 נקודות)
- ד. מה למד רמח"ל מדברי מוסר ותורה שאמר דוד המלך בפני מלכים אחרים? (נקודה אחת)

12. חזון איש, אמונה וביטחון

- א. "טעות נושנת נתאזרחה בלב רבים במושג 'ביטחון'".
- (1) מהי הטעות הנפוצה בנוגע למושג "ביטחון"? הסבירו מדוע זו טעות.
- (2) כיצד החזון איש מגדיר את המושג "ביטחון"? (4 נקודות)
- ב. "המידות - אין להן ממקרי צורת הגשם (החומריות)".
- (1) הסבירו מהו המאפיין של הדברים הגשמיים ומדוע מאפיין זה אינו שייך למידות האדם.
- (2) על פי החזון איש, מי מוגדרים "קטני אמונה"? (4 נקודות)

13. הרב פרידלנדר, שפתי חיים, צניעות

- א. "והצנע לכת עם אל'קך" (מיכה ו', ח').
- על פי הפירוש של הרב פרידלנדר, כתבו מה האדם מצווה לעשות ומה אסור לו לעשות על פי פסוק זה. (2 נקודות)
- ב. "שבעה בנים היו לה לקמחית, וכולן שימשו בכהונה גדולה" (תלמוד בבלי, יומא מ"ז, ע"א).
- הסבירו את הקשר בין מעשיה של קמחית לזכייה של בניה בכהונה גדולה. (3 נקודות)
- ג. מדוע בחרו חז"ל בהכנסת כלה ובלוויית המת כדי להסביר את הציווי להתנהג בצניעות? (3 נקודות)

בהצלחה!